

Українська мова

УДК 378.14(477):811.161.2

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ**

**MODERN TENDENCIES IN THE METHOD OF TEACHING THE
UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES**

Поздрань Ю. В.,

orcid.org/0000-0001-9165-6483

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри мовознавства

Вінницького національного технічного університету

Зозуля І. Є.,

orcid.org/0000-0002-1496-6143

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовознавства

Вінницького національного технічного університету

Франчук Н. Л.,

orcid.org/0000-0001-8084-3793

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету

імені М. М. Коцюбинського

Стаття присвячена проблемі поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання на заняттях із дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Висвітлено досвід впровадження новітніх технологій навчання у Вінницькому національному технічному університеті на основі теорії особистісно орієнтованої освіти. Виокремлено такі ознаки

інтерактивного навчання: діалогічність, рівноправну взаємодію студентів і викладача, атмосферу успішності, свідоме регулювання й активізацію своєї поведінки, формування пізнавальної самостійності студентів. Автори статті аналізують різні трактування терміна «інтерактивний метод навчання», узагальнюють відомі класифікації інтерактивних методів за різними критеріями, визначають потенційні можливості застосування цих методів для викладання студентам конкретних тем із курсу української мови за професійним спрямуванням, наводять приклади завдань, спрямованих на розвиток комунікативних умінь і навичок студентів вищих технічних навчальних закладів, подають практичні поради щодо застосування запропонованих вправ та завдань. У статті обґрунтовано необхідність впровадження таких форм, методів та технологій навчання української мови в сучасній вищій школі: візуалізована лекція, снігова куля, рольова гра, відеореферат, метод ситуаційного навчання (кейс-метод) та соціолінгвістичний експеримент. Доведено, що використання інтерактивних методів навчання надає студентам вищих навчальних закладів унікальні можливості: здобути вміння й навички орієнтуватися у сферах офіційно-ділового усного й писемного мовлення, опанувати особливості мовної системи, специфіку використання різних мовних одиниць залежно від ситуації та мети спілкування, виробити стійкі мовні, мовленнєві та комунікативні навички спілкування в науковій та професійній галузях відповідно до чинних норм української літературної мови.

Ключові слова: інтерактивний метод, рольова гра, візуалізована лекція, відеореферат, метод ситуаційного навчання.

The article deals with the problem of combining traditional and interactive teaching methods in the lessons of the discipline «Ukrainian Language (for professional purposes)». The experience of introduction of the latest teaching technologies at Vinnytsia National Technical University, based on the theory of personality-oriented education, is highlighted. The following features of interactive

learning are distinguished: dialogism, atmosphere of success, equal interaction of students and a teacher, conscious regulation and activation of their behaviour, formation of cognitive self-determination of students. The authors of the article analyze different interpretations of the term «an interactive teaching method»; summarize the known classifications of interactive methods, designed by different criteria; identify potential opportunities for using these methods for teaching students specific topics in the discipline «Ukrainian language (for professional purposes)»; give examples of tasks which are aimed at developing communicative skills of students of higher technical education institutions; provide practical advice as for the application of the proposed exercises and tasks. The necessity of implementation of certain forms, methods and technologies of teaching of the Ukrainian language in the modern higher school is substantiated in the article, among them: a visualized lecture, a snow ball, a role-playing game, a video summary, a situational learning method (case-method) and a sociolinguistic experiment. It is proved that the use of interactive teaching methods gives students of higher education institutions unique opportunities: to acquire skills to navigate in the fields of official business oral and written language, to learn the peculiarities of the language system, the specific use of different language units depending on the situation and the purpose of communication. Students develop stable linguistic, spoken and communicative skills in the scientific and professional fields according to the current norms of the Ukrainian literary language.

Keywords: interactive method, role-playing game, visualized lecture, video summary, situational learning method.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства значно підвищено вимоги до молодих фахівців після закінчення вищих навчальних закладів. Рівень їхнього професіоналізму визначається не лише базовими теоретичними вміннями та навичками з обраної професійної діяльності, а й значною мірою вмінням творчо використовувати здобуті знання, зіставляти й аналізувати інформацію, шукати нестандартні рішення, розв'язувати складні

завдання, співпрацювати з іншими людьми тощо. Усе це передбачає наявність сформованої фахової комунікативної компетенції. Вміння спілкуватися мовою обраної професії підвищує результативність праці, сприяє налагодженню ділових контактів, дає змогу комфортно почуватися в колективі. Навчити цьому студентів можна лише завдяки поєднанню традиційних та інноваційних методів на заняттях із української мови за професійним спрямуванням. Традиційні методи допоможуть сформувати у студента базову систему теоретичних знань з курсу, а інтерактивні – сприятимуть засвоєнню основ культури мови та фахового спілкування, активізації студента у плані взаємодії з учасниками комунікативного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській лінгводидактиці сутність інтерактивного навчання досліджували Н. Захлюпана, І. Кочан, Л. Пироженко, О. Пометун, О. Січкарук. Використанню інтерактивних методів навчання на заняттях із дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» присвячені праці Л. Глазунської, О. Гриджук, І. Клименко, І. Козинець, Ю. Кульбабської, С. Шевчук та ін. Попри значні теоретичні напрацювання в цій галузі, недостатньою є кількість практичних посібників, методичних рекомендацій та статей, які містили б зразки завдань з використанням інтерактивних методів навчання відповідно до чинної програми нормативної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення відомих класифікацій інтерактивних методів навчання, визначення потенційних можливостей застосування різних інтерактивних методів для викладання студентам конкретних тем із курсу української мови за професійним спрямуванням, подання практичних порад щодо застосування запропонованих вправ та завдань.

Виклад основного матеріалу. Основними цілями викладання навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є формування високого рівня мовної компетентності у професійній і науковій сферах комунікації; актуалізація та поглиблення мовно-стилістичних знань, отриманих

під час навчання у школі; вироблення навичок культури професійного мовлення й досконале оволодіння нормами літературної мови; опрацювання основних ділових документів. Тобто, за час вивчення курсу у студентів мають сформуватися вміння й навички користування мовним матеріалом в умовах їхнього професійного спілкування (усного та писемного), адже саме мовлення є важливим компонентом професійної майстерності фахівця.

Результативність засвоєння пропонованого викладачем навчального матеріалу за умов пасивної участі студентів є дуже низькою. Дослідження, проведені Національним тренінговим центром (США) показують, що найвищого рівня засвоєння матеріалу можна досягти під час використання інтерактивних методів навчання (50% – дискусії, 75% – практика через дію, до 90% – під час навчання інших чи безпосереднього застосування вивченого), найнижчі результати дають лекція (5%) та читання (10%) [3, с. 13–14]. Ці дані також підтверджують дослідження Х. Майхнер. На її думку, «людина у процесі пасивного сприйняття запам'ятовує 10% того, що прочитала, 20% того, що почула, 30% того, що побачила, 50% побаченого та почутого, а при активному сприйнятті у пам'яті зберігається 80% того, що говорять самі, і 90% того, що роблять або створюють самостійно» [6, с. 35].

Сьогодні склалися сприятливі умови для використання інноваційних технологій навчання (методи активного навчання, інтерактивні методи), оскільки вони значно поліпшують запам'ятовування матеріалу, сприяють його ідентифікації і цілеспрямованій практичній реалізації. Саме тому на заняттях з української мови за професійним спрямуванням все частіше рекомендують використовувати саме інтерактивні методи навчання.

Сучасні фахівці по-різному трактують інтерактивні методи навчання. І. Кочан та Н. Захлюпана під інтерактивним розуміють «діалогове навчання, у процесі якого відбувається взаємодія вчителя й учнів...; всі учні залучаються до процесу пізнання, кожен учень робить свій особливий індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності; навчання проходить в атмосфері доброзичливості і взаємної підтримки» [5, с. 119].

О. Пометун та Л. Пироженко розглядають інтерактивні методи навчання як спеціальну форму організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну передбачену мету – створити комфортні умови для навчання, за яких той, хто навчається, відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність [7].

О. Січкарук трактує інтерактивні методи як «методи, в основі яких лежить спілкування. Воно має чітко ви значену тему, мету, дидактичне завдання. Результатом такого спілкування є вирішення проблеми, розв'язання задачі, знаходження шляхів рішення критичної ситуації» [8, с. 18]. Т. Вахрушева наголошує, що застосування інтерактивних методів передбачає спрямування процесу навчання не на викладання готових знань і їх відтворення, а на самостійне оволодіння знаннями у процесі активної пізнавальної діяльності [2]. Авторка вважає, що інтерактивні методи навчання – це навчання діяльністю. Саме в активній діяльності, якою керує викладач, студенти здатні засвоїти необхідні знання на належному рівні та набуті потрібних комунікативних умінь.

В основі інтерактивних методів навчання лежить діалогічне спілкування між викладачем і студентами, між студентами, що є надзвичайно важливим у навчальній діяльності, адже під час діалогу формуються комунікативні здібності студентів, уміння колективно вирішувати проблеми та, основне, розвиваються їхні мова й мовлення. Вважаємо, що саме завдяки використанню інтерактивних форм проведення занять можна пробудити у студентів інтерес до вивчення української мови за професійним спрямуванням, сприяти активній участі кожного в навчальному процесі, здійснювати формування навичок використовувати здобуті знання в різних комунікативних ситуаціях не лише побутового, а й професійного та наукового життя.

Проведений аналіз дидактичної і методичної літератури дає змогу виокремити такі ознаки інтерактивного навчання: діалогічність, рівноправну взаємодію студентів і викладача, атмосферу успішності, свідоме регулювання й активізацію своєї поведінки, формування пізнавальної самостійності студентів. Крім того, інтерактивні методи на занятті з української мови (за професійним

спрямуванням), як стверджує С. Товкайло, сприяють розвитку комунікативних здібностей студента, що допомагає знімати психологічні бар'єри, демократично спілкуватися один з одним, установлювати сприятливий психологічний клімат у групі, критично й творчо мислити, приймати правильні рішення [10, с. 399].

Існують різні критерії класифікації інтерактивних методів навчання. Залежно від мети заняття й форми організації навчальної діяльності О. Пометун та Л. Пироженко виділяють чотири групи інтерактивних технологій навчання: *кооперативне навчання; колективно-групове навчання; ситуативне моделювання; опрацювання дискусійних питань* [7, с. 33].

О. Січкарук розрізняє інтерактивні методи, в опрацюванні яких активну участь бере педагог, та інтерактивні методи за участю лише студентів. Зокрема, серед методів, де однією зі сторін спілкування є викладач, виділяють: *лекцію з включеними бесідами, дискусіями; проблемні лекції; інтерактивні семінари; консультації; сайт-курси*. До інтерактивних методів за участю лише студентів належать: *круглі столи, «мозковий штурм» та його варіанти, групове вирішення конкретних ситуацій (ситуаційна методика навчання або кейс-метод), ділові ігри (рольова гра, імітаційна гра, метод проектів)* [8].

На заняттях з української мови за професійним спрямуванням зі студентами Вінницького національного технічного університету було апробовано такі інтерактивні методи навчання:

1) **візуалізована лекція** – передбачає використання під час заняття різних видів наочності (зразків документів, мультимедійних презентацій, відеороликів тощо). Використання мультимедійних презентацій у програмі Microsoft Power Point є одним із найефективніших методів під час вивчення складних теоретичних тем, оскільки дає змогу задіяти одразу декілька каналів сприйняття, що впливає на ефективність запам'ятовування матеріалу будь-якого рівня складності. Оскільки сьогодні мобільний телефон став невід'ємним атрибутом життєдіяльності людини, особливо молоді, то ми пропонуємо переглядати мультимедійні презентації та пропоновані відеоролики на занятті саме за допомогою мобільних телефонів. Це дає змогу розв'язати відразу дві

проблеми, які дуже часто виникають на практичних заняттях: по-перше, студентам дозволяється використовувати свій телефон на занятті (дуже часто у них виникає потреба ввімкнути мобільний телефон без будь-якої мети: подивитися фото, дізнатися, котра година, зайти в інтернет тощо, а так використання телефона із необґрунтованого стає ситуативно виправданим), а по-друге, забезпечується наочне засвоєння теоретичного матеріалу швидким та зручним способом у будь-якій аудиторії навіть за умов відсутності спеціального обладнання. Зауважимо, що такий спосіб подання матеріалу має відбуватися під безпосереднім контролем викладача з постійними вказівками, на який слайд звернути увагу. Мультимедійні презентації доречно готувати до всіх тем курсу;

2) **снігова куля** – такий спосіб опрацювання теоретичного матеріалу, окрім перевірки базових знань студентів, дає змогу попрацювати над розвитком їхніх комунікативних умінь і навичок, зокрема характеризувати поняття, формулювати думку у вигляді закінчених речень, дотримуватися логічності викладу власних міркувань, правильно будувати висловлювання загалом, а також аналізувати власне та чуже мовлення. Пропонований метод ми використовували для створення визначень, які будуть легко зрозумілими та прийнятими усіма студентами групи, оскільки всі беруть участь у їх створенні. До прикладу, студенти мають дати визначення поняттям *спілкування, професійна мовнокомунікативна компетенція, професійна мова, документ* тощо;

3) **рольова гра** – це створена ситуація, що імітує життєву, у якій людина може зробити певні помилки, не нашкодивши собі в реальному житті й тим самим здобувши неоціненний досвід [4]. Під час проведення рольової гри завдання викладача полягає в тому, щоб координувати дії учасників, корегувати мовнокомунікативні й поведінкові помилки, стимулювати студентів до висловлення власних думок та подальшого обговорення ситуації, що склалася, з метою оцінювання якості гри, особливо – комунікативної компетенції, яку виявили учасники. Зі студентами будівельного факультету було розглянуто

ситуацію «Співбесіда претендента на посаду будівельника з роботодавцем». Актуальність цієї теми не викликає сумнівів, адже після закінчення університету всі випускники проходять співбесіду, від результату якої залежатиме їхнє професійне майбутнє.

Під час проведення співбесіди інтерв'юеру та претенденту на вакантну посаду було рекомендовано дотримуватися соціально-психологічних та мовнокомунікативних вимог, які виокремлює І. Шукіс. Інтерв'юеру необхідно: мати заздалегідь підготовлений план бесіди; на початку співбесіди намагатися зняти можливу напругу кандидата, тому стиль співбесіди повинен бути доброзичливим, бадьорим; дати можливість кандидатові висловитися (бажано, щоб кандидат говорив більше від того, хто проводить співбесіду); за умови відхилення бесіди від основного питання знати, з якою метою це було зроблено і яка інформація при цьому отримана; бути об'єктивним, відмовлятися від власних переваг, особливо щодо особистісних якостей кандидата; робити висновок тільки після закінчення співбесіди [11]. Претендентові на вакантну посаду треба: продемонструвати спокій і впевненість; довести інтерв'юеру, що кращої кандидатури, ніж Ви, для цієї вакансії просто не знайти; розповідати про себе із задоволенням; відповідати навіть на непрості запитання з легкою посмішкою (це налаштує співрозмовника на позитив); сформувати про себе приємне враження за допомогою свого зовнішнього вигляду, гарних манер та високої культури мовлення; у відповідях уникати слів-паразитів; подякувати інтерв'юеру за приділений час тощо[11].

Зауважимо, що під час проведення цієї рольової гри на занятті викладач постійно має стежити за тим, щоб гравці дотримувалися мовнокомунікативних та етичних норм поведінки, адже це є запорукою створення продуктивного діалогу й досягнення мети спілкування як у психологічному, так і в професійному плані.

Крім цього, пропонуємо також розігрувати зі студентами такі рольові ігри: «Зустріч з інвестором» (під час вивчення теми «Договір»), «Замовлення будівельних матеріалів» (під час вивчення теми «Телефонний етикет») тощо;

4) *відеорезюме* – це сучасна технологія пошуку роботи, яка дає змогу претендентові на вакантну посаду презентувати себе у формі відповідей на типові питання ще до призначення співбесіди. Це має бути короткий та змістовний ролик тривалістю 1–2 хвилини. На занятті варто проаналізувати зразок відеорезюме, розглянути використані мовні звороти, обговорити міміку та жести претендента, визначити вдалі моменти виступу. Обов'язково потрібно звернути увагу не тільки на грамотну і зрозумілу мову, а навіть на зовнішній вигляд, погляд, який має бути зверненим до глядачів, чітку артикуляцію звуків, фон та загальну атмосферу, адже навіть найкращі професійні навички претендента можуть бути непоміченими через невдало організовану відеопрезентацію. Лише після цього потрібно запропонувати студентам записати власне відеорезюме, зосередивши основну увагу на своїх професійних здібностях. Варто зазначити, що студенти охочіше записували відеорезюме, ніж укладали паперові зразки. Вочевидь, це зумовлено сучасними запитами на ринку праці та комп'ютеризацією професійної діяльності;

5) *метод ситуаційного навчання (кейс-метод)* – це неперервний процес, спрямований на систематичний, цілеспрямований опис, вивчення, аналіз об'єктів реальної дійсності, що використовується не стільки для засвоєння знань, скільки для формування нових психолого-педагогічних і професійних якостей та вмінь [9, с. 190–195]. Застосування кейс-технологій у навчанні передбачає такі цілі: розвиток навичок аналізу і критичного мислення, поєднання теорії та практики, наведення прикладів управлінських рішень, що приймаються; аналіз різних позицій та поглядів; формування навичок оцінювання альтернативних варіантів в умовах невизначеності [1, с. 90]. Систематичне застосування кейс-методу на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, на нашу думку, сприяє професійній мовленнєвій підготовці студентів, яким у подальшій діяльності доведеться приймати управлінські рішення та спілкуватися з людьми (колегами, підлеглими, партнерами). Кейс-технології були застосовані під час вивчення теми «Службовий лист» зі студентами будівельного факультету. Усіх студентів було

поділено на 3 групи. Перша група представляла будівельну компанію, що займається будівництвом житлового комплексу в місті Вінниці, а дві інші – фірми-підрядники. Завданням фірм-підрядників було написати листи-пропозиції послуг, які вони можуть надавати, охарактеризувати свої переваги та переконати представників будівельної компанії підписати договір. Завданням будівельної компанії було розглянути обидві пропозиції та обрати найвигіднішу, повідомити фірмам-підрядникам своє рішення в листі-відмові (для однієї фірми) та листі-відповіді (для іншої);

б) соціолінгвістичний експеримент – метод, який завдяки виконанню певного мовного завдання дає змогу здійснити соціологічне дослідження. У межах вивчення теми «Службовий лист» студентам рекомендовано самостійно опрацювати теорію та навчитися укладати рекомендаційний лист. З метою забезпечення максимальної об'єктивності результатів дослідження студентам не було повідомлено, що це соціолінгвістичний експеримент, але було пояснено, що вони мають уявити себе успішним фахівцем будівельної галузі та дати рекомендацію одному зі своїх одногрупників для влаштування на роботу у престижну будівельну компанію. У рекомендаційному листі студенти мали детально проаналізувати саме професійні здібності та навички свого одногрупника. Після перевірки одержаних зразків ми на занятті попросили студентів, не називаючи прізвища, пояснити, чому вони написали рекомендаційний лист саме цій особі. Кожен студент мав змогу не лише висловитися усно, а й почути думки одногрупників про себе. Виявилося, що староста групи користується не найбільшим авторитетом .

Висновки. Отже, використання інтерактивних особистісно-орієнтованих методів навчання під час вивчення української мови за професійним спрямуванням сприяє розвитку комунікативних навичок студентів у професійній та офіційно-діловій сферах, активізує їхній пізнавальний інтерес. Інтерактивні методи навчання заохочують студентів до активної участі в різних комунікативних ситуаціях не лише побутового, а й професійного життя, уможливають поглиблення знань та навичок у практичній діяльності. Таким

чином, студенти вже під час навчання в університеті мають змогу набути необхідного досвіду для вирішення проблемних завдань, навчитися ефективно працювати в команді, обмінюватися досвідом та координувати свої дії в колективі задля досягнення спільної мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисенко В. В. Сучасні освітні технології навчання української мови у вищій школі. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2013. №3. С. 8–91
2. Вахрушева Т. Ю. Теоретичні аспекти активних методів навчання. *Національний фармацевтичний університет*. 2008. № 3. С. 46–49. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08vtyaml.pdf> (дата звернення: 09.01.2020).
3. Гриджук О. Є. Використання інтерактивних методів навчання у викладанні дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2003. №19–21. С. 13–17.
4. Козинець І. І. Застосування активних форм і методів навчання під час вивчення української мови за професійним спрямуванням. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2676 (дата звернення: 07.01.2020).
5. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 306 с.
6. Майхнер Х. Е. Корпоративные тренинги. М. : ЮНИТИ, 2002. 354 с.
7. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. К.: АСК, 2004. 192 с.
8. Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі. К., 2006. 86 с.
9. Сурмін Ю. П. Метод аналізу ситуацій (case study) та його навчальні можливості. *Глобалізація й Болонський процес: проблеми і технології : монографія*. К. : МАУП, 2005. С. 173–199.
10. Товкайло С. Р. Використання інтерактивних технологій на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) в системі підготовки

студентів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки.* 2012. Вип. 31. С. 398–400.

11. Шукіс І. З. *Основи ділового спілкування : навчально-методичний посібник.* Дніпропетровськ : ДДФА, 2010. 113 с.